

ТОПОНІМІКА СІЛ СЕВЕРИНІВКА, ХАТКИ, ГОЛУБІВКА НА ВІННИЧЧИНІ ТА ЇХНІХ ОКОЛИЦЬ

Ольга Зайцева

УДК 81'373.21(477.44)

У статті проаналізовано топоніміку сіл Северинівка, Голубівка та Хатки Вінницької області. Зокрема, розглянуто мікротопоніми, гідроніми, ойконіми, залучено історичні джерела та приклади з усної народної творчості для аналізу походження кожного з них. Звернено увагу на семантичне наповнення топонімів досліджуваних сіл та їхніх околиць.

Ключові слова: топоніміка, топоніми, мікротопоніми, гідроніми, ойконіми.

В статье проанализирована топонимика сел Севериновка, Голубовка и Хатки Винницкой области. В частности, рассмотрены микротопонимы, гидронимы, ойконимы, использованы исторические источники и примеры из устного народного творчества для анализа происхождения каждого из них. Кроме того, обращено внимание на семантическое наполнение топонимов исследуемых сел и их окрестностей.

Ключевые слова: топонимика, топонимы, микротопонимы, гидронимы, ойконимы.

The article deals with analysing toponyms of the villages of Severynivka, Holubivka, and Khatky (Vinnitsia Region). Particularly, there is a study of microtoponyms, hydronyms, and oikonims. Historical sources and folkloric samples are attracted to investigation of origins of each of them as well. In addition, the attention is paid to the semantic content of toponyms of the villages and their outskirts under consideration.

Keywords: toponymy, toponyms, microtoponyms, hydronyms, oikonims.

Однією з важливих мовознавчих наук є ономастика, яка вивчає власні імена об'єктів: топоніми, антропоніми, зооніми тощо. Топонім — це власна назва будь-якого географічного об'єкта. Топоніміка — розділ ономастики, що досліджує походження, значення та функціонування топонімів. Наявність різних видів географічних об'єктів зумовила поділ топонімів на кілька груп: гідроніми, ойконіми, ороніми, мікротопоніми [16].

У статті проаналізовано мікротопоніми й гідроніми сіл Северинівка, Голубівка та Хатки, тобто назви малих географічних об'єктів, до яких належать найменування природних територій (річок, боліт, джерел, шляхів, полів, ставків, урочищ) та невеликих рукотворних об'єктів (вулиць, кутків села, доріг, криниць, кладовищ). Крім того, об'єктом нашого аналізу стали ойконіми — назви досліджуваних населених пунктів.

Вивчення народних найменувань об'єктів простору є надзвичайно важливим для дослідження культури та історії українського народу. Адже топоніми засвідчують тривалість існування певної території, багатство народної

творчості та дають можливість проаналізувати культурно-історичні цінності народу загалом.

На жаль, багато топонімів на сьогодні вже зникли або ж зникають з пам'яті народу. Тому однією з нагальних потреб є їхня фіксація за допомогою записів живого побутового мовлення та вивчення за архівними документами. Останні, зокрема, є важливим джерелом нашого дослідження, оскільки в них фігурують ті географічні назви, що зникли з мовної мапи.

Село Северинівка та його околиці. Історичні джерела повідомляють, що близько 1808 року власник маєтку Северин Орловський зніс два невеликі поселення Молохів і Війтівці, а їхніх мешканців перевів на нове місце, назвавши його на свою честь Северинівкою [18, с. 520]. У праці М. Грушевського «Барське староство...» зазначено, що до XVI ст. с. Війтівці мало назву *Переволока* [1, с. 173]. Зазвичай подібні топоніми вказують на місце найбільшого зближення двох судноплавних річок, де суходолом між ними перетягали вантажі та човни. Справді, поблизу колишнього с. Війтівці найбільше зближуються річки Рів та Мурафа, тому можна припустити,

що в цьому місці здійснювалася така переправа суходолом між цими двома річками. Коли ж переправи припинились, то й назва місцевості вийшла з ужитку.

Найпершим кутком, який утворився в новоствореному селі була Висідалка, адже саме сюди С. Орловський переселив мешканців сіл Молохів і Війтівці. І, вважаючи себе виселеними, жителі почали називати цю територію *Виселки*, а пізніше — *Висідалка* [5]. Є відомості, що куток названий за прізвисьмом першого поселенця цієї місцини [2; 3]. Окрім вихідців з Молохова та Війтівців, згадують про переселенців з невеликого хутора Козацька. Ось що розповіла про ті часи А. Дронь: «Як от переселяли село наше, воно було з трох сіл: Молохів, Козацька і Війтівці. Пан построїв, вулиця за Парком Висідалка називалась, так її назвали Висідалка і до сіх пор вона є. За Парком пан построїв хати і переселив всіх з тих сіл, зігнав всіх кріпаків в ті хати, поселив <...> Хати строїлись ближче до дороги, заборів не було, потому що як осавула ходив значить загадувати на роботу кріпакам — підійшов під вікно, постукав, сказав, що на роботу, що робити і пішов дальше, до хати не заходив, но під вікно. То даже заборів не було від вулиці <...> На Висідальці — це перша вулиця за муром <...> А потом вже <...> село розстроїлося більше. А село <...> кінчалось оце там, де та Бандашівка <...> Вже кладбище там було, це за селом. А це вже село розстроїлося тепер вже» [9].

Усе, що залишилося від колишніх поселень, об'єднаних у Северинівку, — це історична пам'ять. На сьогодні назву *Молохів* мають поле та яр біля нього. Поблизу поля розташований ліс Козацька. Поле, на якому в минулому були Війтівці, дістало таку саму назву. Ліс біля нього — Війтівський. Поблизу Межирова, згідно з документами XVI ст., існував ще й Молохівський ліс [1, с. 3]. Можна лише припустити, що сучасний ліс Козацька це і є Молохівський ліс.

У праці «Археологічна карта Подільської губернії» (1901) Є. Сіциньського згадано урочище Висідалка-Грбча. Тут житель с. Севе-

ринівка Г. Венгрженовський у 1896—1898 роках відкрив стоянку часів кам'яної доби, де зібрали серію крем'яних та кам'яних знарядь праці. Їх передали до археологічного музею в Кам'янці-Подільському [17, с. 28].

З Висідалкою межує територія, яку місцеві жителі називають *Панський Парк*. Воно й не дивно, адже тут, на березі р. Рів, майстер садово-паркового мистецтва ірландець Діонісій Макклер у 1814 році заклав розкішний парк навколо панського маєтку: «Там склон був сюди до вулиці [Карапатинської. — О. З.], від маєтку сюди до низу, то там були такі тераси. На тих терасах, значить, були посади, пахуча вишня така китайська, гарно всьо було зроблено <...> Дуже багато було таких дерев: кедри були, коркове дерево було в нас в парку — такі були ізискані дерева <...> Но зара його вже нема нічо» [9]. У парку, вздовж берега річки, розташовані три великі природні камені, які мають назву *Камінь Любові (Любві)*, *Камінь Зустрічі* та *Камінь Розлуки*. У 1936 році палацово-парковий комплекс переобладнали під кістково-туберкульозний санаторій. Тому останнім часом цю територію називають ще й *Санаторій (Санаторія)* [5].

Отже, на схід від Парку розташована Висідалка, а от із західної сторони — вулиця Карапатинська [9].

Крайній західний куток села має назву *Піддубина*. Він розташований біля місця, де колись був дубовий ліс — *Дубини* (на жаль, ліс був повністю вирізаний) [5]. Звідси і утворилася така назва: «Казали, що такі дуби були, що доставали людям до заборів, а вулиця широченна. То ті чехи всю ту Дубину вирубали, витесали рунди (такі блоки квадратні) і відправляли за границю. І вивезли всю ту Дубину. Тіки тут, де автобусна [автобусна зупинка. — О. З.], було лишилося чотири дуби, величезні грубі дуби, но потом вони десь тоже всохли. А тут, де на автобусні, то тут лісник жив, була лісникова хата там» [9]. Нині тут розташоване селище *Хлібзавод*.

Загалом на Піддубині зараз пролягають три вулиці: Когутова, Мухова та Жидова.

Встановлено, що назви перших двох вулиць утворилися від відповідних антропонімів, тобто від офіційних прізвищ людей або ж від прізвиськ [5]. Останню ще часто називають *Дякова вулиця*, «бо тут жив чоловік — дяком був, в церкві співав» [9].

Етнічна належність жителів окремого кутка також може бути основою його назви. Наприклад, у Северинівці є вулиці *Жидова* та *Польська Гора* [1].

На вулиці *Сільмажній* (Коперативна) розташований місцевий магазин, відповідно її назва утворена від словосполучення «сільський магазин», тобто від об'єкта, що розташовується або розташовувався тут у минулому. У такий самий спосіб дістали назви вулиці *Сахзаводська* та *Станційна*. Однак перші дві назви утворено основокладанням (від словосполучень «сільський магазин» та «сахарний завод»).

На першій вулиці в минулому діяв цукровий завод, а на другій і нині розміщується залізнична станція *Матейково* [5]. Станція дістала свою назву від прізвища польського художника Яна Матейка. Це пов'язано з тим, що під час будівництва залізниці царська влада звернулася до тодішнього власника земель Януарія Соколовського з пропозицією віддати під станцію незначну територію. Той погодився, але за умови, що він її сам назве. Оскільки значна частина поляків тоді захоплювалася історичним малюванням Яна Матейка, Я. Соколовський вирішив назвати її на честь художника. Влада погодилася, хоча пізніше були спроби цю назву зрусифікувати та змінити на *Матвейково*, від імені Матвій [19, с. 334]. Зазвичай, у побутовому спілкуванні залізничну станцію *Матейково* називають *Станція* [11].

Один із кутків на північному заході села має назву *На Камінні*. Очевидно, за своєю семантикою вона вказує на своєрідні ландшафтно-географічні умови околиці кутка. Адже саме тут стрімко здіймаються над берегом річки Рів природні великі камені.

Західніше від цього кутка розташовується *Гуральня*. «Там була гуральня, був петльовий млин, дерев'яний млин був. Тако тут була

річка, тут млин був, за млином була хата, то там жили вони [працівники. — О. З.]. По цю сторону [на правому березі р. Рів. — О. З.] був петльовий млин, була січкаря, була круподерка. А туди далше, там тіки вже камінці лишилися, була гуральня <...> А потом, як розбомбили цей млин петльовий, то була фабрика “Волокно”. Робили, значить, з кропиви мотузки, плели корзіни з рогами» [9].

Зафіксовано побутування двох мікротопонімів *Пасіка*, адже раніше при северинівському колгоспі існувало саме два господарства з розведення бджіл: «Цей садок, що йде туди до кладбища, то це один, а то був садок, садочок невеликий, там під колгоспом аж, під самим колгоспом — другий був, тоже там пасіка стояла». У побутовому мовленні це звучить так: «До якої пасіки? — туди аж до кладбища. До якої? — туди до колгоспу» [4].

Територія біля місцевого кладовища, як і саме кладовище, відома за чотирма великими осоками, що там ростуть. Часто можна почути: «Куди йдеш? — До Штирох Сікор». Цей топонім використовується і в прокльонах: «До Штирох Сікор тебе вивезе!». Тобто в такий спосіб людина бажає комусь смерті [5].

В урочищі *Балгани* «такий був табір <...> була ферма, то й треба, щоб хтось доглядав, то й були побудовані хатки, та й там жили. Там тітки годували свині <...> хазяйство було. Та й Балганами назвали, бо може в балгані жили, викопали землянку — це балган. Там кириця була, там пололи люди бураки, там то варили їсти, людям давали, це в 33-ім [1933. — О. З.] році там кухня була» [9].

Назва *Зубова Долина* утворилася від своєрідної форми цієї долини — вона має вигляд зуба. Тут розташована криничка *На Зубові*. За особливості своєї форми отримало назву болото (і поле біля нього) *Штани*, яке простягається на місцевості у формі цього елемента одягу.

Назва урочища *Затішшя* походить від прізвища поміщика, який тут жив: «Панок був такий, ше до революції. Побудував там ферму <...> воли там тримав. Якийсь Затішан був такий панок» [7]. Із Северинівки до урочища

веде дорога *На Затішшя*. Оскільки вздовж неї в 60-х роках ХХ ст. було висаджено грушки, інколи вона ще зветься *Грушечками* [5].

В околицях Северинівки проходить ще одна дорога — *На Межирів*, або *Межирівська дорога*. Вона стелиться від Хаток, через Війтівці та Висідалку, до Межирова. «Коли церкву тут [Війтівці. — О. З.] закрили, то люди ходили в Межирів до церкви. Це була головна дорога» [9].

Урочище, розташоване на південний схід від Северинівки, має дві назви — *Курник*, або *Журавель*. Перша походить від невеликої ферми, що розташовувалась тут у минулому столітті: «Курник був далеко, аж туди на полі построений, там і качки, і гуси, і свині були» [4]. Пояснення етимології другої назви, яка походить від антропоніма, можна отримати з місцевих легенд. Жителі села розповідають про козака з прізвищем *Журавель*, який жив на цій території [5]. Дехто твердить, що назва урочища походить від криниці-журавля: «Там криниця була, і був “журавель” воду брати, там хороше джерело було, зара вже порозмивало. Там було корито, худобу напували на полі, як пасли худобу там» [9]. Урочище має комплекс ставків з відповідною назвою — *На Журавлі* (*Курник*) [5]. Таку назву має і криничка, що тут знаходиться. Описане урочище згадано в праці «Археологічна карта Подільської губернії» Є. Січинського під назвою *Паузи-Журавель*. Тут, як і в урочищі Висідалка-Грабча, згаданий житель с. Северинівка Г. Венгрженівський у 1896–1898 роках відкрив стоянку часів кам'яної доби, де було віднайдено 75 крем'яних та кам'яних знарядь праці, що їх також передали до археологічного музею в Кам'янці-Подільському [17, с. 28].

Назва *Безодня* пояснюється так: «Це там було дуже велике джерело, діаметром напевно в метр, і там безодня — без дна» [9]; «Колись там були дерев'яні цебрини, складене в зруб дерево — колодязь такий» [14]; «З колгоспу гонили до Безодні худобу напувати. Там були такі жолуби здорові збиті, відрами наливали в жолуб води. Худобу з колгоспу приганяли

і вона пила воду, тому що не наносися» [10]. У селі існує повір'я, що коли людина з інших країв прийде до Безодні та нап'ється води з джерела, то обов'язково залишиться в Северинівці до кінця свого життя [15]. Один з місцевих переказів розповідає про польських жовнірів (чи татарське військо), які знайшли свою смерть у болотах навколо Безодні.

У центрі села містяться кілька ставків, кожен з яких має свою назву. Один з них — *Никонючин*, або *Гаврилів*. Обидва гідроніми — антропонімічного походження. Ще в 1920 році землі, де нині знаходиться став, виміняв Кирило Никонюк, який і спорудив цю водойму. «Це ці всі землі — і долина, і городи разом, і Піддубна — це все було Никонюка. Потом в нього ці землі відібрали, потім віддали людям, ліс повирізали, роздали участки, построїлися, а лишився ставок» [14]. У краєзнавчому музеї с. Северинівка зберігається кілька документів кінця ХІХ — початку ХХ ст. з родинного архіву Никонюків. Нашу увагу привернули два документи. Один з них (інв. № 243) уможливив встановлення особи споруджувача ставка:

«АТЕСТАТ данъ сей, Кириллу Андреевичу НИКОНЮКУ, въ томъ, что находясь, съ 1 сентября 1896 по 1 июля 1914 года, слесаремъ на Севериновскомъ сахарномъ заводе, возлагаемая обязанности исполнял добросовестно и съ полнымъ знаниемъ дела при всегда отличномъ поведеніи.

Выбыл по случаю ликвидации дела».

За допомогою другого документа (інв. № 241) ми з'ясували, за яких умов було отримано землю під майбутній ставок, її місцезнаходження та вартість робіт:

«Сделка. 1920 года м. Мая 1 дня. Мы, нижеподписавшиеся крестьяне села Севериновки <...> заключили настоящую сделку в следующемъ: мы, Янко и Ольга Габриели передаемъ Кириллу Никонюку въ вечное и потомственное владение на праве полной собственности принадлежащій намъ участокъ огородной земли мерою въ длину двадцать три погонныхъ сажня и ширину двадцать два погонныхъ сажня, а всего площадью пятсот

шесть квадратных сажня, расположенной въ селе Севериновке на Бондашовке въ урочище “Капустники” и граничащий: съ одной стороны съ сельской улицей, съ другой — посадкой землевладельца Соколовскаго, съ третьей — усадьбой Кирилла Никонюка и четвертой — усадьбой Ирины Паньковой.

Я же Кирилл Никонюк взаменъ этого участка передаю Янку и Ольге Габриелямъ въ вечное и потомственное владение участки сенокосной земли мерою въ длину сто девяносто погонных сажня и ширину семь с половиной погонных сажня, а всего площадь одна тысяча четыреста двадцать пять квадратных сажня, расположенный при селе Севериновке въ урочище “Повзы” и граничащий: съ севера съ землей Ивана Горобца, востока — суголовками, юга — землей Артема Чмыха и запада — землями крестьянъ села Чернятина, приобретенной мной у крестьянина Ивана Горобца по купчей крепости <...> 1913 года м. Декабря 10 дня <...>

Вышеупомянутые участки земли передаются нами другъ другу въ полную собственность вполне свободно и добровольно, и потому ни Габриели и Никонюк, ни наши наследники не должны нарушать этой сделки. Такъ как Кирилл Никонюк на приобретаемомъ у насъ, Габриелей, участке земли намеренъ устроить рыбное хозяйство, что вызоветъ одновременную затрату въ настоящее время около восьмидесяти тысяч рублей, то в случае нарушения этой сделки кемъ либо изъ насъ Габриелей, наших наследниковъ или родственниковъ, виновный въ том обязан возместить Кириллу Никонюку или его наследникамъ все понесенные въ связи съ этимъ убытки».

Отже, з документа випливає, що землю під майбутній ставок, яка прилягала безпосередньо до його садиби, К. Никонюк виміняв у подружжя Габрієлів. Названо приблизну суму (80 тис. крб), яку К. Никонюк мав витратити на організацію рибного господарства. У документі також згадується куток села — Бондашівка, що засвідчує його давнє походження та, найголовніше, данину традиціям, адже цей

топонім існує і досі. Однак назви двох урочищ (*Капустники* та *Повзи*) до сьогодні не збереглися. Цю правду, остання децю співзвучна з урочищем Паузи-Журавель, яке згадував Є. Сіцинський. Можна припустити, що це назви тієї самої місцини.

Вищевикладений матеріал — про першу назву ставка (*Никонючин*). Натомість друга назва — Гаврилів — утворилася вже наприкінці ХХ ст. від імені місцевого голови колгоспу [5].

Одна з місцевих легенд пояснює походження назви ставка *Грицеве Море*. Згідно з нею, цей став збудував молодий козак Гриць для своєї коханої, яка погодилася вийти за нього заміж лише після того, як він зробить для неї море [1]. Тобто назва утворилася від відповідного антропоніма — імені юнака. Однак очевидно, що створення цього ставка не пов'язане з вигаданою легендою. Ось що розповіла А. Дронь про його назву та спорудження: «Там жив маленький чоловік, низенький такий <...> Він пастухом був в селі. Ті й так назвали — Грицеве море <...> Там був глибокий ставок, видно люди зробили для села, там коні пливали, коней купали, а зара його позамулювали. То й таке було Грицеве море, бо там жив чоловік маленький — Гриць» [9].

У ХХ ст. біля цукрового заводу в Северинівці був ще один став із відповідною назвою — Заводський. Хоч підприємства вже давно немає, але назва водойми не змінюється [5]. Вверх по течії від ставка є криничка *Панське Джерело*.

Назви місцевих криниць зазвичай мають антропонімне походження, як-от: Савчишина криниця, Семенюкова криниця, Томашова криниця [5]. Також вони часто утворювалися від назв територій, на яких були розміщені криниця *На Балганах (Козацька)* та *Біля Чапаївки*. Перша з них розташована в урочищі на схід від Северинівки, друга — неподалік від сусіднього села Чапаївка. Трохи західніше від останньої стоїть криниця з простою назвою — *Криничка*.

Село Голубівка та його околиці. Існують різні перекази про походження назви села Го-

лубівка. Один з них оповідає про Голубу річку, яка протікала вздовж місцевості, де утворилося село. Інший — про пана: «...з Чернятина він був, і він рішив, фамілія його Голуб була, і він на своє ім'я рішив назвати Голубівку. І такі він переселив тут пару людей, всім дав городи <...> і так і почали строїтися, і получилась Голубівка» [6]. З іншого переказу довідуємось, що «колись ліс тут був [на місці села. — О. З.], потом вирубали <...> Голубів Ліс був. Так і назвали Голубівка» [7]. Останнє пояснення назви села є найправдивішим, адже справді в 1927 році за Голубовим лісом безземельним жителям с. Чернятин роздали ділянки під забудову. Місцевий землемір Дунаєвський, який розмежовував ділянки, запропонував назвати село Дунаївці. Утім, переселенці виявили бажання назвати його Голубівка, від назви лісу.

Біля місцевого кладовища розташований невеликий ліс за назвою *Зрубок* [8]. Очевидно, у минулому він був повністю або частково вирубаний. Від цього й пішла назва, адже зрубом зазвичай називали вирубані частини лісу. Між селом, кладовищем і Зрубком знаходиться поле *Довжок*.

«Тут долиною, це була Чумацька дорога <...> на Одесу. Це називалась Чумацька дорога. Чумаки їздили в Крим за сіллю <...> Німці на карті, тіки цєю дорогою їхали» [6]. На досліджуваній території ця дорога бере свій початок у с. Маньківці. Уздовж лівого берега безіменного струмка пролягає до с. Хатки і далі долиною річечки, минаючи с. Голубівка, тягнеться до Слободи-Носковецької — Станіславчика — Жмеринки.

Проміжок Чумацької дороги між Маньківцями та Хатками та місцина навколо неї раніше називалась *Шлях* (*Шляк*), а нині — *В Липах* (*Липи*), тому що вздовж неї ростуть старезні липи. Існує легенда, що ці дерева посадила Катерина II, яка проїжджала тут під час своєї подорожі Україною [5]. «Від корчми аж до Маньковець це вздовж були висаджені. Там є ще три деревини, там ще були дві. До самої корчми впирало дві липи. Вони були повністю висаджені аж від Маньковецької санаторії, кос-

тол маньковецький — це всьо були липи. Так і називались — Липи. Там ясени були, липи і клени, но в основном липи. А советська власть, як заступила, і вирізали їх, і вивезли в Межирів, і люди трохи вирізали, ну їх трохи знічтожили. Це тут [біля корчми. — О. З.] лишилось і в Маньківцях коло санаторію і костьолу» [13].

Відрізок Чумацької дороги між Хатками та Голубівкою має назву *Ярвата дорога* [12], тому що «яром вона йшла, долиною. Зара по ту сторону річечки, а йшла по цю сторону. Старий шлях такий. Но зара його заорали, нема вже» [13]. На цьому ж проміжку до Чумацької дороги примикає Широка дорога, яка «від Саваринівки йде <...> до Слободи [Слобода-Носковецька. — О. З.]» [5]. У часи Другої світової війни саме Чумацькою дорогою пересувалися німецькі війська: «Як почалась війна, німці на Жмеринку їхали через Хатки на Станіславчик, туди низом їхали, де той Шлях» [9].

«В нас чотири кирниці на Голубівці. Коли заснувалася тіки Голубівка, построїли тут чотири кирниці: коло Змінки, друга — коло Франка, третю — аж там в вуглі і... оздьо, коло Бедрачки. <...> Коло Бедрачки була ця кирниця, потому що там був в нас колгосп <...> і там напували корови, коні <...> там жолуба стояли» [6]. Встановлено, що перша та остання криниці отримали назви від прізвищ першопоселенців Голубівки — ними були Григорій Змінко та Тодор Бедрак.

Село Хатки та його околиці. Ще до початку забудови місцину, де тепер розташоване с. Хатки, жителі навколишніх сіл, як уже зазначалося, називали *Шлях*, або *Шляк* [12], адже тут було перехрестя двох великих доріг. Згодом на перехресті, над річкою біля дерев'яного мосту, побудували корчму, де могли зупинятися на ночівлю подорожні. «Тут не було села, не було хатів. Проїжали, і так собі назвали, що тут Хатки», тому що посеред поля була корчма [11]. Загалом ці землі відносилися до сусіднього села Чернятин. Його жителям, які цього потребували, давали тут земельні ділянки, «а тоді вже стали строїтися» [11].

О. Черниш розповідає, що «старі люди» навколишніх сіл кажуть на Хатки *Причепилівка* [13]. «Причепилівка — це лісок був коло Хаток, по той бік в сторону Северинівки. Іден був нище, зара коло річки, а другий був аж в горі, де смуга йде. Два ліски було там» [5]. У просіці між лісами напередодні Другої світової війни розміщувалися склади боєприпасів радянської армії. А. Бабій згадує: «Там стояли ці склади [військові. — О. З.] даже ше до армії [Другої світової війни. — О. З.] стояли. Були віддихали тут солдати, бо тут ліс, річка. То я була малою <...> і туди бігали, бо знаєте не було ні мила помитися, ні шось попрати, ні їсти, ні хліба — дуже голодували ми. То ми побіжимо туди, а там ці солдати надають нам і мила, і хліба, і риби, всього надают. То й мама мають якусь хусточку чим попрати, і їсти маєм <...> Так і жили» [11]. З часом згадувані ліси вирубали, але поле, на якому вони розміщувались, і до сьогодні має назву *Причепилівка*. Після Другої світової війни більшість боєприпасів перевезли до лісу Вільшина й закопали; на жаль, там гинули місцеві діти, граючись з небезпечними для життя знайденими предметами: «Тут дуже багатько дітий перебило, розбирали ці снаряди, тій побило їх» [11]. Назву лісу *Вільшина* А. Бабій пояснює просто: «Там самі були вільхи, то й так кажуть» [11].

Продовженням Вільшини є ліс *Чернятинська Дубина*. Перша частина назви, очевидно, утворена від його адміністративного підпорядкування, а друга — від виду дерев, тобто дубів. У лісі є три насипи, що їх у народі називають *Турецькі Могили*, «то як за турка була війна, тій дуже перебили багатько [вояків. — О. З.], тій стягали, тій закопували там» [11]. На думку місцевих жителів, ці події пов'язані і з мікротопонімом *Біля Грушки*. Таку назву має стежка, що тягнеться від села через поле-пасовище до Станції (залізнична станція *Матейково*): «Тут, як за турка була війна, то тут застрілили хлопця нашого. А він <...> переводчик такий був, служив і туди, і сюди. Вони взнали, то наші його забили і поховали, і виросла над ним грушечка» [11].

Частина лісу та поле на південному заході від села називається *Ковалишина*, менш поширений варіант — *Ковальове Поле*. Останній значною мірою пояснює походження цієї назви, тобто це ліс та поле, власником яких був коваль. Цю саму частину лісу називають *Казюрська Левада*. Очевидно, вона походить від прізвища чи прізвиська чоловіка, який був її власником: «Казюра той видно там тримав ліс» [11].

Цікаво, що в праці «Археологічна карта Подільської губернії» Є. Сіцинський згадує урочище *Ковалишино*. Той-таки Г. Венгрже-новський тут також знайшов фрагменти кераміки та крем'яні знаряддя праці [17, с. 28].

Польова дорога, що веде від Хаток до Северинівки, називається *До Аркади*. Ближче до кінця її перетинає залізниця, що пролягає дещо вище рівня дороги, на своєрідному мості. І ось саме проїзд під мостом, викладений у формі критої аркади, місцеві жителі називають *Аркада*, а дорогу — *До Аркади* [11]. По обидва боки цієї дороги розташоване *Вдовине Поле* [12].

На південний схід від села, між Чернятинською *Дубиною* та *Причепилівкою*, знаходиться *Попове Поле*: «Так піп тримав його, і так і називається воно *Попове поле*» [6].

За Липами, на західній околиці села, є поле, що має назву *Іванове*. Цей мікротопонім утворився від імені власника земель [13].

«Ше левади були. Ну це обкопані такі <...> це пан давав, хто заслужив в пана. Це туди до Голубівки за Могилами в долинах. Зразу Мулярова, а там Корольова Левада, Мартинюкова. Там багато, чернятинських людей вобщим. Тананьова там, туди в тих ярах» [13]. Тобто основою назв левад укотре стали прізвища або ж прізвиська власників.

Отже, семантичне наповнення проаналізованих топонімів сіл Северинівка, Голубівка, Хатки та їхніх околиць — різноманітне. Більшість із них засвідчують локалізацію об'єкта іменування (*криничка На Балганах*), особливості його природних форм (*поле та болото Штани*), указують на особу, яка була власником об'єкта або має певний стосунок до нього (*Никонючин став*) тощо.

За нашими спостереженнями, більшість топонімів за своїм походженням є антропонімами, тобто утворені від певної власної назви (найчастіше від імені або прізвища особи). Це — присвійно-прикметникові назви, на кшталт: *Іванове Поле, Затішшя, Никонючин став, Гаврилів став, Грицеве Море, Мулярова Левада, Мартинюкова Левада, Семенюкова криниця* тощо. Прикметно, що в основі багатьох мікротопонімів та гідронімів зазвичай є чоловічі імена або прізвища.

Досить велику групу назв також становлять топоніми, що засвідчують просторове розташування об'єкта. Найчастіше на таке розташування вказують прийменники *на, в, біля* (став *На Журавлі*, криничка *На Балганах*, криниці *Біля Чапаївки, На Камінні, В Липах, Біля Грушки*). Прийменник у структурі топоніма може вказувати і на напрямок руху: дорога *До Аркади*, дорога *На Межирів*, дорога *На Затішшя, До Штирох Сікор*.

Деякі прийменниково-іменникові утворення за своєю семантикою вказували на особу, на території якої розміщувався об'єкт найменування: криниці *Коло Змінки* та *Коло Бедрачки*. Загалом, за частиномовною належністю складених онімів, переважають назви прикметниково-іменникового типу: *Попове Поле, Вдовине Поле, Яровата дорога, Широка дорога, Турецькі Могили, Чумацька дорога, Панське Джерело, Польська Гора*.

Зафіксовано також чималу кількість мікротопонімів, які вказують на споруди,

що певною мірою є важливими для місцевих жителів: *Станція*, селище *Хлібзавод*, *Сільмажна* (Кооперативна) вулиця. Слід зазначити, що деякі з них зберігають свою назву навіть після того, як об'єкт на цьому місці зник, як-от: вулиця *Сахзаводська, Дубини, Гуральня, Заводський став*.

Деякі топоніми сіл Северинівка, Голубівка та Хатки мають варіативні назви: дорога *На Затішшя*, або *Грушечками*, дорога *На Межирів*, або *Межирівська дорога, став Никонючин*, або *Гаврилів*, урочище *Курник*, або *Журавель, Шлях (Шляк)*, або *В Липах (Липи)*. Усе це насамперед указує на тривалість існування об'єкта та поширення його назви серед місцевих жителів, а також засвідчує розвиток процесу номінації в народній практиці.

Трактуючи походження деяких мікротопонімів, варто враховувати і народні тлумачення. Місцеві жителі часто пояснюють етимологію онімів, розповідаючи давні перекази або повір'я про їхнє походження. Так, з місцевими легендами пов'язують виникнення назв джерела *Безодня*, ставу *Грицеве Море*, урочища *Журавель*. Проте народна етимологія не завжди може показати дійсний стан речей.

Отже, досліджувані мікротопоніми, гідроніми та ойконіми вирізняються своєю колоритністю як у мовному аспекті, так і в географічному. Топоніміка краю засвідчує, що місцеві оніми зберігають у собі давні етнокультурні елементи, допомагають заглянути глибоко в минувшину та є запорукою єдності поколінь.

1. *Грушевський М. С.* Барське староство. Історичні нариси (XV–XVIII ст.) / М. С. Грушевський. – Львів, 1996. – 626 с.

2. Записав В. С. Рудь 19.06.2009 р. від Олійник Ксенії Тимофіївни, 1924 р. н., жительки с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

3. Записав В. С. Рудь 19.06.2009 р. від Стець Ольги Іллівни, 1930 р. н., жительки с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

4. Записав В. С. Рудь 20.06.2009 р. від Губчакевича Василя Степановича, 1929 р. н., жителя с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

5. Записав В. С. Рудь 20.06.2009 р. від Христюка Олександра Устимовича, 1963 р. н., жителя с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

6. Записав В. С. Рудь 22.06.2009 р. від Бондара Олексія Дем'яновича, 1932 р. н., жителя с. Голубівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

7. Записав В. С. Рудь 22.06.2009 р. від Горячого Василя Арсентійовича, 1926 р. н., жителя с. Голубівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

8. Записав В. С. Рудь 22.06.2009 р. від Горячої (Островська) Віри Іванівни, 1930 р. н., жительки с. Голубівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

9. Записав В. С. Рудь 22.06.2009 р. від Дронь (Слюсар) Анастасії Яківни, 1925 р. н., жительки с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

10. Записав В. С. Рудь 22.06.2009 р. від Слюсара Романа Олексійовича, 1957 р. н., жителя с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

11. Записав В. С. Рудь 23.06.2009 р. від Бабій Анни Петрівни, 1929 р. н., жительки с. Хатки Жмеринського р-ну Вінницької обл.

12. Записав В. С. Рудь 23.06.2009 р. від Черниш Ганни Петрівни, 1925 р. н., жительки с. Хатки Жмеринського р-ну Вінницької обл.

13. Записав В. С. Рудь 23.06.2009 р. від Черниша Олександра Романовича, 1948 р. н., жителя с. Хатки Жмеринського р-ну Вінницької обл.

14. Записав В. С. Рудь 24.06.2009 р. від Мопана Степана Петровича, 1948 р. н., жителя с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

15. Записав В. С. Рудь 24.06.2009 р. від Романюк Валентини Миколаївни, жительки с. Северинівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

16. *Карпенко О. П.* Топонім / О. П. Карпенко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М. Тараненко О. О. та ін.]. – Київ : Українська енциклопедія, 2004. – С. 690.

17. *Сецинский Е.* Археологическая карта Подольской губернии / Е. Сецинский // Труды XI Археологического Съезда в Киеве. – Москва, 1901. – Т. I.

18. *Сецинский Е.* Приходы и церкви Подольской епархии / Е. Сецинский. – Біла Церква, 2009. – 996 с.

19. *Aftanazy R.* Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej / R. Aftanazy // Wojewodztwo podolskie. – Wrocław, 1996. – Т. 9. – 520 s.